

‘Mensen vragen waar ze écht mee zitten’

Laat er geen misverstand over bestaan. Hoogleraar medische ethiek Evert van Leeuwen vindt de dienst geestelijke verzorging van het Radboudumc ‘een sieraad voor de instelling’. Toch weerhoudt die kwalificatie hem niet kritische noten te kraken over de uitoefening van het vak. ‘Maar ze zijn hier erg goed bezig’, zegt hij. ‘Ik weet niet of dat overal in het land het geval is.’

Prof.dr. Evert van Leeuwen (1954) is van huis uit filosoof en haalde zijn bul aan de gereformeerde Amsterdamse Vrije Universiteit. Al vindt hij de sfeer in zijn huidige werkomgeving – IQ Healthcare, Radboudumc, Nijmegen – door de katholieke nestgeur ‘anders’, hij komt nog steeds graag in Amsterdam waar hij van 1994 tot 2007 hoogleraar filosofie en medische ethiek aan het VU Medisch Centrum is geweest. Hij richtte zich van huis uit op wetenschapsfilosofie en kennisvorming. ‘Dat deed je vanuit je ideeën van de goede samenleving en hoe je die inricht’, doceert hij op zijn werkkamer.

Nadenken over het bestaan

Van Leeuwen is al decennia gefascineerd door de wijze waarop mensen worden gevormd in onze samenleving met zijn vele culturen en idealen. Hij wilde zich ook verdiepen in de wijze waarop men regels stelt aan de staat en aan elkaar. Het

nadenken over het medisch handelen hoorde daar ook bij, reden waarom hij zich in het begin van zijn academische loopbaan verdiepte in de medische ethiek. Met verve gooide hij zich in een student-assistentschap op de medische faculteit.

‘Ik ben als het ware in het menselijk lichaam gedoken’, herinnert hij zich. ‘Ik wilde weten hoe het werkt bij kennisverwerving en of een bepaalde manier van omgaan met elkaar nu typisch menselijk is of dat er diepere aanwijzingen zijn hoe we gedrag kennelijk ontwikkelen. Dieren zoals varkens of apen hebben voor een belangrijk deel hetzelfde DNA en ontwikkelen ook net als de mens norm- en cultuurgedrag. Maar tegelijk zeggen sommige wetenschappers dat alleen de mens kan geloven in iets hogers.’

Of we dat wel of niet objectief kunnen vaststellen, is niet de focus van het gesprek over de raakvlakken tussen medische ethiek en geestelij- ➤

Prof.dr. Evert van Leeuwen

ke verzorging. Van Leeuwen vindt het vooral van belang om samen met zorgprofessionals, onder wie geestelijk verzorgers, na te denken over het bestaan en hoe je samen op zoek gaat naar gemeenschappelijke waarden. 'Ik heb daarbij wel een subtiel verschil ontdekt tussen de VU en het Radboudumc', zegt hij met een glimlach. 'Op de VU was de sfeer meer van 'waartoe zijn wij op aarde' en hier meer van 'we zijn er nu toch en hoe maken we er het beste van'. Misschien is dat meer katholiek, maar ik sta er geestelijk wel achter. Het voelt plezierig.'

Alles ethisch geladen

In het cv van de hoogleraar staat onder meer dat zijn sectie 'onderwijs, onderzoek en klinisch ethische dienstverlening' combineert. Wat boeit hem in die combinatie? Van Leeuwen denkt even na en zegt dan: 'Je wilt het besef bijbrengen dat alles ethisch geladen is. In het medisch handelen moet je beslissingen nemen die niet altijd voor de hand liggen. Stop je met een behandeling of ga je juist door? Of is het wijzer om iemand naar een instelling te laten verhuizen? Dan komt het aan op eerlijk moreel beraad en goede counseling. Welke redeneringen zijn er in het spel?'

Juist in dat onderwijs wil Van Leeuwen dat de geestelijk verzorgers een actievere rol gaan spelen. 'Ze moeten studenten helpen meer zicht te krijgen op welke rol religie kan spelen in het leven van mensen', licht hij toe. 'Die jonge mensen weten vaak niets van religie, van God en van de waarden die een rol kunnen spelen. Daarin moeten ze gecoacht worden, om vervolgens een kwalitatief beter gesprek aan te gaan met patiënten die bijvoorbeeld denken dat ze door hun werken worden gerechtvaardigd, ik noem maar wat.' En dan met een glimlach: 'Dat is wellicht niet zo belangrijk voor studenten tandheelkunde maar wel voor veel andere medische studenten.'

Laten aanvoelen

Uiteraard is het hem er niet om te doen dat geestelijk verzorgers kerstenend rondgaan op de medische faculteit. 'Maar wel om jonge mensen iets van religieus besef te laten aanvoelen', zegt hij, voorzichtig naar woorden zoekend, 'zodat ze begrijpen wat counsellen is. En een actieve rol kunnen spelen in moreel beraad over bij-

voorbeeld orgaandonatie. Dat vind ik van groot belang.’

Bezuinigingen

Van Leeuwen heeft het nu vooral over geestelijk verzorgers die kennis en inzichten delen met andere zorgprofessionals, maar zij doen uiteraard veel meer in een ziekenhuis of zorginstelling. ‘Natuurlijk’, zegt hij onmiddellijk, ‘aan het bed of bij mensen op bezoek zijn ze van groot belang. Er wordt in het hele land fors op bezuinigd, maar daar is geen fundament voor. Ze zijn juist van groot belang voor de directe zorg. Hier in het Radboudumc zijn ze een sieraad voor de instelling, al is het niet alleen maar positief. Ik denk ook wel eens wanneer ik patiënten spreek: geestelijk verzorgers in zorginstellingen moeten ook wel echte geestelijke verzorging brengen. Niet dat vrijblijvende van ‘hoe denkt u over uw ziekte’ en dergelijke, maar vaardig zijn in het verdriet delen en niet mensen nog meer laten twifelen dan ze al deden.’

Actieve houding

Hoe komt Van Leeuwen aan deze kritische instelling? ‘Ik hoor natuurlijk wel eens wat terug’, zegt hij, ‘van verpleegkundigen, van patiënten, op feestjes ... Ik ben nieuwsgierig hoe men geestelijke verzorging ervaart. Ik vind echt dat de geestelijk verzorgers een actieve houding ten toon moeten spreiden. Zingevingsvragen leven bij iedereen. Daar moet je dus iets mee doen. Mensen coachen, dat doe je ergens voor.’

Zowel in Amsterdam aan de VU als in Nijme-

gen is hij meer dan eens patiënten tegengekomen die nooit een geestelijk verzorger hebben gezien terwijl ze er wel degelijk behoefte aan hadden. ‘Of de betrokken geestelijk verzorger stelde zich wat te algemeen op. Mensen willen best een goed gesprek voeren, verband zien tussen zichzelf en de grotere werkelijkheid – en soms speelt religie daar een rol in, al hoeft dat niet altijd zo te zijn uiteraard.’ Die uitdaging ziet Van Leeuwen voor alle geestelijk verzorgers en pastores.

Natuurlijk heeft professor Van Leeuwen de ontwikkeling gesignaleerd dat in een tijd waarin

bezuinigen in de zorg
dagelijkse kost is, de
‘franje’ in de zorg op
de tocht staat en liefst
moet worden weg-

geknipt om de meest populaire disciplines in de zorginstelling in de lucht te houden. Van Leeuwen ziet met lede ogen aan hoe ‘*evidence based medicine*’ een geveugeld begrip is geworden, waardoor bij snoeioperaties de leiding van vooral ziekenhuizen de geestelijke verzorging het kind van de rekening laat worden. ‘Terwijl het maar om relatief lage bedragen gaat in vergelijking met andere zorgdisciplines.’

‘Value based practice’

Hoewel bij forse bezuinigingen aantoonbaar dan wel wetenschappelijk vastgestelde ‘goede zorg’ begrijpelijkerwijs eerder overeind blijft, stelt Van Leeuwen daar echter al jaren ‘*value based practice*’ tegenover. Hij breekt een lans voor medisch professionalisme waarin ‘een op waarden gebaseerde handelwijze van mens tot mens’ centraal staat. Voor de ethiekdeskundige Van Leeuwen mag doelmatigheid in de zorg ‘nooit’ een abso-

**‘Vaardig zijn in
het verdriet delen en niet mensen
nog meer laten twifelen’**

lute waarde zijn. Nee, hij gaat liever uit van waarden, die 'in dialoog met en respect voor de specifieke situatie van de patiënt worden bepaald', zei hij al bij zijn inauguratie in 2007.¹

De professor is naast zijn werk op de Radboud Universiteit ook lid van de commissie ethiek van de landelijke artsenfederatie KNMG en van de Centrale Commissie Mensgebonden Onderzoek, ingesteld door het ministerie van volksgezondheid, welzijn en sport. Hij praat mee over zaken als het creëren van niet-menselijke organen die gebruikt kunnen worden in het menselijk lichaam. Bepaalde zaken zijn niet toegestaan, zoals het mengen van soorten (*chimaeren*²), terwijl het plaatsen van een varkenshartklep weer wel geaccepteerd is. 'Er is interessant onderzoek gaande, waarvan collega's vinden dat je er mee door moet gaan. Toch moet je er ook goed over

praten. Wat zijn de bezwaren, waarop zijn die terug te voeren? En welke waarden spelen een rol, is er sprake van religieuze overwegingen?'

Aan de andere kant is ook niet duidelijk, zegt Van Leeuwen, welke wezens je zou kunnen creëren als je levensvormen met elkaar gaat mengen. Een hartklep van een varken in een mens plaatsen gebeurt regelmatig. Maar de medische wetenschap is nog niet zo ver dat varkens genetisch zo worden gemanipuleerd met menselijke – dus voor het varken lichaamsvreemde – eiwitten dat er daarna in het menselijk lichaam geen afstoting meer plaatsvindt. 'Je moet met elkaar uitvinden wat ethisch het juiste is.'

Geestelijk verzorgers kunnen, als het aan de professor ligt, met vooral jonge artsen meeden-

ken. Die jonge medici werken keihard, zegt de ethicus, en staan vaak voor lastige beslissingen. 'Ga je bijvoorbeeld iemand behandelen als je ziet aankomen dat iemand binnen drie maanden dement zal zijn? Ik zat laatst nog met co-assistenten te praten in de voorbereiding van een operatie. Die vragen zich gaandeweg af of ze dingen wel of niet goed doen. Dan kan een goed gesprek met een geestelijk verzorger heel goed zijn. Daarom zeg ik dat de geestelijk verzorger zoveel mogelijk de werkvloer op moet.'

Humor

Daarbij hoeft de geestelijk verzorger echt niet altijd zijn serieuze gezicht op te zetten, vindt professor Van Leeuwen. 'Natuurlijk moet je

ruimte geven aan het tragische van een moment', zegt hij. 'Maar er mag ook best worden gelachen.

Lachen met een traan in je ooghoek. Humor kan een ontsnappingsfunctie hebben. De tragiek moet daarmee niet worden weggepraat, maar het leven gaat wel door. Daar kun je elkaar bij helpen.'

Wereld van verschil

Tijdens het gesprek laten we hem een actueel artikel zien³, waarin zijn collega-hoogleraar medische zorg en besluitvorming prof.dr. Agnes van der Heide (Erasmus Medisch Centrum) een lans breekt om de abortusgrens van 24 weken los te laten, althans wanneer er een duidelijke medische indicatie is. Dit omdat medici nu overschrijdingen van die wettelijke termijn niet melden. Van Leeuwen vindt het goed dat Van der Heide 'de discussie oprakelt'. Hij is het met

'Daarom zeg ik dat de geestelijk verzorger zoveel mogelijk de werkvloer op moet'

haar eens dat soms pas laat in de zwangerschap duidelijk wordt hoe ernstig de afwijkingen zijn.

De geestelijk verzorger heeft ook een rol in die ethische discussie, meent Van Leeuwen. Zowel in het moreel beraad met de zorgprofessionals als in het morele counselingsproces met de ouders. Hij weet dat een goed, ethisch gesprek een wereld van verschil kan maken voor ouders en is op de hoogte van methodes voor ethische reflectie en morele counseling die ontwikkeld zijn in de UMC's van Utrecht en Nijmegen en intussen ook elders ingang hebben gevonden.

‘Als levenstherapeut kunnen de geestelijk verzorgers veel goeds betekenen’, zegt hij. ‘Maar daar is wel veel kennis voor nodig en speciale training. Dan kun je ouders helpen met de vragen waar ze écht mee zitten.’ ◀

Noten

- ¹ Inaugurele rede op donderdag 26 april 2007 bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Medische ethiek aan het Radboudumc van de Radboud Universiteit Nijmegen. Zie ook: dare.ubn.kun.nl/bitstream/2066/30018/1/30018.pdf.
- ² Een wezen samenstellen uit cellen van verschillende genetische oorsprong. Zie ook www.woorden-boek.nl/woord/chimaera. Het woord *chimaera* komt uit de Griekse mythologie waarin een monsterlijk wezen werd aangeduid, samengesteld uit delen van meerdere beesten afkomstig uit de streek Lycië in Anatolië. Zie ook [nl.wikipedia.org/wiki/chimaera_\(mythologie\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/chimaera_(mythologie)).
- ³ Onder de kop ‘Pleidooi onderzoekers bij minister: ‘Tijdgrens bij abortus loslaten’, *Haarlems Dagblad*, 1 oktober 2013, p. 4.

Jan Peter Versteeg MA is journalist, geestelijk verzorger en invalkracht GGZ inGeest.
versteeg45@zonnet.nl